

A szív vége

Válasz Jászberényi Sándornak

VISSZHANG - LXV. évfolyam, 7. szám, 2021. február 19.

Az már önmagában nagyszerű, ha létrejön valamiféle diszkusszió, mégpedig tényleges és spontán módon egy kötetről, legyen az bármilyen műfajú, tematikájú, és szóljon bármilyen regiszterben. Ez egyszerre jó a könyvnek és írójának, az olvasónak és a recenzensnek: szóval az irodalomnak általában. Azt mutatja, hogy olvasunk, ami keserűbben (és talán a valósághoz ez áll közelebb) így hangzana: legalább egymást olvassuk. Megjegyzem, a könyv, *A szív vége*, két évvel ezelőtt látott napvilágot, és tudomásom szerint az egyetlen recenziót a Jászberényi Sándorét megelőzően éppen én írtam, valamint a megjelenés alkalmából beszélgetésre hívtam meg a szerzőt egyetemi kurzusomra, ahol nyílt és izgalmas vitát folytattunk – remélem, a hallgatóim is így emlékeznek, amiként a könyv szerzője, Kele Fodor Ákos is. Elsőként tehát azt szeretném hangsúlyozni: nagyszerű, hogy Kele Fodor megírta könyvét, és ugyanígy nagyszerű, hogy erről Jászberényi itt, az *ÉS* hasábjain megemlékezett. Azért tartottam fontosnak mégis, hogy néhány gondolatot megfogalmazzak mindezekkel kapcsolatban, mert az említett írásban Jászberényi az általam írt kritikából (*Eső*, 2019/1.) idéz, vagy ennél még pontosabban: alapvetően arra építi recenzióját, hogy olyan értelmező pozíciót fogjon, ami az enyémmel opponál.

A szembenállást abban ismeri fel, hogy míg az ő olvasatában alapvetően szépirodalom Kele Fodor Ákos könyve, az enyém inkább tekint rá „akadémikus” nézőpontból, azaz valamiféle tudományosságot kér számon jogosulatlanul egy mesekönyvön. Szerinte ebből a viszonyulásbéli különbségből adódik, hogy az írásművet eltérő módon értékeljük. *Mint írja, „Beck kétségtelenül kiemeli, hogy Kele Fodor könyvét a romani studies oldaláról, akadémikusként vizsgálja, ezzel azonban szerintem értelmezési hibát követ el. Kele Fodor könyve, bár létező kutatásokból építkezik, nem olvasható akadémikus munkaként – azért nem, mert nem ilyen, hanem szépirodalmi igénytel jelenik meg.”* (*ÉS*, 2021/4., jan. 29.)

A másik eltérést az adja Jászberényi szerint, hogy maga a mesei műfaj kevésbé emancipált az irodalmi térben, azaz „*más lenne a helyzet Magyarországon is, ha Kele Fodor regényt vagy novellát írt volna, de a műfajválasztása okozta Beck szerintem téves percepcióját – a mesét kevesen tudják valódi irodalmi műalkotásként olvasni*”.

Ha röviden akarnék válaszolni, talán elégséges volna ennyi: a befogadói-értelmezői elgondolásom Kele Fodor Ákos szövegéből indult. Könyvének a szerző által írt, saját munkáját elemző, meglehetősen jelentőségteljes utószava az, amely a módszertant, melyet a könyvhöz használatba vett, erősen és szándékosan közelítette a tudományosság felé. Másrészt meseként tekintettem eleve adottan a szövegekre, amiként a mesére úgy tekintettem, mint a világmegértésre tett narratív kísérletre, és kérdéseim innen fogalmazódtak meg.

Mégis, kicsit bővebben, hogy érthetővé váljon a nézőpontom. Nem azt kértem számon a szövegen, hogy miért nem felel meg a tudományos elvárásoknak vagy valamely, szövegen kívül eső referencialitásnak – hiszen ezt egyetlen mesétől sem várjuk el, legyenek azok varázsmesék, fantáziamesék, népmesék vagy műmesék etc. Nem kívánjuk, mi, olvasók, hogy tudományosan bizonyított legyen a lótól született embergyermek, a táltos paripa vagy éppen a hétfejű sárkány. De itt arról van szó, hogy ez a világos kimozdítás éppenséggel nem történik meg: mert a távolság nem valóság és fikció, tudomány és képzelet, racionalitás és irracionalitás között képződik meg, hanem mese és mese között. A könyv ugyanis azt állítja, már a címében is, hogy cigány mese, és nem azt, ami valójában: különböző időkben és terekben,

különböző közösségekben mondott mesék kreatív, konstruktív és egyedi felhasználása. Az így létrejött narratíva tehát egy egyszemélyi szerző meséje. Nem cigány mese, és nem is eufemisztikus, (ön-)felmentő „cigány újmese”. Hogy érteni lehessen az általam felvetett problémát, arra éppen Jászberényi világít rá, aki amúgy dicsérőleg azt írja a könyvről: *„A végeredmény pedig a futkosó hideg az olvasó hátán, a varázslás szintjén mozgó sötét rémtörténetek.”* Ha így van, és ezek a mesék ezt állítják, akkor ezzel együtt nem csupán arról van szó, hogy ezek nem cigány mesék, hanem arról is, hogy kifejezetten nem-cigány mesék, mert helyben hagynak egy olyan rögzült előítélet-együttest, amely alapvetően nem igaz: sem a cigány mesékre, sem a cigányokra általában. Ezt pedig akár csak áthallásosan, ráértve cigánynak rögzíteni legalábbis aggályosnak tűnik.

Továbbá Jászberényi relevánsnak gondolja az amerikai kortárs próza példáit *A szív végét* elemezve, de hivatkozása épp azt a gondolatmenetet erősíti, amelyet megcáfolni vágyok: *„Meyer gigantikus családrégényében (The Son) meg is jegyzi, hogy a legnagyobb segítséget bizony a texasi komancs nemzet tagjai nyújtották neki.”* Mert mit is jelent ez: részben azt, hogy a közösséghez nem tartozó szerző dialógusba bocsátkozik választott témájának ténylegesen létező figuráival, az adott közösség tagjaival – még úgy is, hogy fikciót ír, nem pedig az „ő meséiket” meséli; részben pedig azt, hogy tudatában van annak, hogy a homogenizáló külső nézőpont (indiánok) nem esik egybe azzal a közösséggel (komancsok), amelyről és amely felől megszólalni akar. Tehát nem moshatók össze a komancsok, apacsok, sziúk, cserokik, irokézok, és sorolhatnánk, az „indián” külső, homogenizáló gyakorlatában.

Összességében Kele Fodor Ákos könyve érdekes könyv. Érdekes, mert számos fel nem tett – és így meg sem válaszolt – kérdést kínál fel számunkra; érdekes, mert vitára, gondolkodásra készít mindannyiunkat; és érdekes, mert ténylegesen izgalmas, gondosan megírt szövegről van szó. Annyi bizonyos, egyetértünk Jászberényivel abban, hogy méltatlanul kevésbé kerülnek korrekt, legitim vagy autonóm módon helyzetbe a cigány, roma közösségek tagjai az irodalmi szövegekben és azok alkotó individuumaival a nyilvánosságterekben, és ez – amiként az ezen való változtatás – mindannyiunk valódi felelőssége.